

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

ชีวิตในอุดมคติ เป็นหลักการที่สำคัญประการหนึ่งในชีวิตมนุษย์ที่แสดงถึงวิถีและแบบแผนของการดำเนินชีวิตในห้วงเวลาตั้งแต่เกิดถึงตายของแต่ละบุคคล หากเปรียบชีวิตเสมือนกับการเดินทาง อุดมคติก็เปรียบได้กับจุดหมายปลายทาง รวมถึงวิถีแห่งการเดินทางที่ก่อปรไปด้วยการเตรียมการเดินทาง แผนที่นำทาง การดำรงชีวิตระหว่างเดินทาง และการแก้ไขปัญหาอุปสรรค ฯลฯ เพื่อให้การเดินทางบรรลุจุดหมายหรืออุดมคติภายในกรอบของห้วงเวลาดังกล่าวชีวิตย่อมดำเนินไปตามความเชื่อในอุดมคตินั้น ๆ ซึ่งอาจได้รับจากการรับรู้และการเรียนรู้ไม่ว่าจะจากการศึกษา, จริตประเพณี, สังคม โดยที่บางคนก็ยอมรับในหลักการในความเชื่อของบางสำนักตามที่ได้เรียนรู้ แต่บางคนก็ยังเป็นผู้แสวงหาชีวิตในอุดมคติที่เหมาะสมแก่ตนเองอยู่ แต่ไม่ว่าใครจะพบชีวิตในรูปแบบใด อุดมคตินี้ย่อมแสดงให้เห็นถึงความคิดคำนึงที่ว่าเราควรจะมีชีวิตอย่างไร และเราควรจะมีชีวิตอยู่เพื่ออะไร

การศึกษาเรื่องชีวิตในอุดมคตินี้จึงเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับอุดมคติหรือจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่รวมถึงวิถีทางในการดำเนินชีวิตด้วย อันเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาทางด้านจริยศาสตร์ ซึ่งพจนานุกรมศัพท์ปรัชญาฉบับราชบัณฑิตยสถานได้ให้ความหมายไว้ว่าเป็นปรัชญาสาขาหนึ่งที่ว่าด้วยการแสวงหาความดีสูงสุดของชีวิตมนุษย์ ดังนั้นแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวย่อมจะมีความหลากหลายมีทั้งที่คล้ายคลึงกัน และต่างกัน ผู้วิจัยได้ตรวจสอบงานวิจัยที่เกี่ยวกับคำสอนของพระพุทธศาสนาในเบื้องต้นพบว่าพระพุทธศาสนาได้รับความเชื่อมั่นจากผู้เชี่ยวชาญด้านมนุษยศาสตร์ว่าเป็น คำสอนของผู้รู้จริง และมีลักษณะสำคัญ 4 ประการ (สุเชาวน์, 2529: 5-8) คือ

1. เป็นศาสนาแห่งปัญญา หมายความว่า พระพุทธศาสนานั้นเกิดจากพระปัญญาที่แจ้งเห็นจริงของพระพุทธเจ้า อันเป็นผลจากการพัฒนาจิตไปถึงขั้นสุดยอดจนเกิดความหยั่งรู้สภาวะหรือความจริงตามธรรมชาติ ปัญญาหรือพลังรู้ดังกล่าวนี้ พระพุทธศาสนาเรียกว่า ญาณ ซึ่งอยู่เหนือสติปัญญาอันเกิดจากการรับรู้ทางประสาทสัมผัสธรรมดา และพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งสร้างปัญญา คือ ความรู้จริงให้แก่มนุษยชาติ

2. เป็นศาสนาแห่งความจริง หมายความว่า คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้านั้นเป็นการแสดงถึงความจริงของธรรมชาติตามที่พระพุทธองค์ทรงเห็นแจ้งว่า สิ่งนั้น ๆ เกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปอย่างไร เป็นการรู้เห็นความจริงหรือภาวะที่มีอยู่ตามสภาพของมัน พระพุทธองค์ทรงเป็นเพียงผู้ทรงค้นพบ แล้วทรงนำมาเปิดเผยชี้แจงให้ชาวโลกได้รู้เท่านั้น

3. เป็นศาสนาแห่งชีวิต กล่าวคือ คำสอนทั้งปวงของพระพุทธศาสนามีจุดศูนย์กลางอยู่ที่ชีวิตหรือมนุษย์ เป็นคำสอนที่แสดงความจริงและธรรมชาติของชีวิตทุกแง่มุม ความจริงที่พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนไว้ล้วนเป็นสิ่งที่ทุกคนสามารถเรียนรู้ ทำความเข้าใจ และทำการพิสูจน์ทดสอบได้ด้วยตนเอง

4. เป็นศาสนาแห่งเหตุผล พระพุทธศาสนาเป็นคำสอนที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นเหตุผลของกันและกันของธรรมชาติ ดังเช่นเรื่องธรรมชาติของชีวิต ธรรมชาติของสังขารร่างกาย ธรรมชาติของจิตใจ เป็นต้น สามารถทำการพิสูจน์ทดสอบได้ตามหลักการของความเป็นเหตุเป็นผลกัน

ผู้วิจัยได้ตรวจสอบหลักคำสอนพระพุทธศาสนาในเบื้องต้นจากพระไตรปิฎกไม่ปรากฏคำว่าชีวิตในอุคมคติโดยตรง แต่พบคำสอนในพระพุทธศาสนาที่พูดถึงชีวิตที่ประเสริฐ เช่น พุทธพจน์ที่ว่า "...ผู้มีชีวิตอยู่ด้วยปัญญา ปรารถนาทั้งหลาย กล่าวว่า เป็นชีวิตที่ประเสริฐ..." (ส.สคา. 24/203/300) และคำสอน ที่กล่าวถึงบุคคลผู้ประเสริฐ เช่น พุทธพจน์ที่ว่า "...ก็ผู้ใดไม่เห็นธรรมอันยอดเยี่ยมพึงเป็นอยู่ 100 ปี ความเป็นอยู่วันเดียวของผู้เห็นธรรมอันยอดเยี่ยม ประเสริฐกว่าความเป็นอยู่ของผู้นั้น..." (ขุ.ธัมม. 41/14/417) และพุทธพจน์ที่ว่า "...ผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรรยา เป็นผู้ประเสริฐที่สุดไฉนเทวดา และมนุษย์" (ส.สคา. 25/607/176)

อีกนัยหนึ่ง ปรากฏในเขตวนสูตร ที่พูดถึงชีวิตไว้ว่า "ชีวิตของผู้ตั้งอยู่ในศีลนี้เป็นชีวิตที่สูงสุด" (ส.สคา 24/259 อ.) คำสอนเรื่องชีวิตที่กล่าวมานี้ ให้นัยเกี่ยวกับชีวิตและความหมายของชีวิตในอุคมคติได้เป็นอย่างดี พร้อมทั้งแสดงให้เห็นถึงลักษณะและวิถีของชีวิตว่าเป็นอย่างไร และดำเนินไปอย่างไร ตลอดจนชี้ให้เห็นถึงเป้าหมายชีวิตในอุคมคติคืออะไรด้วย

นอกจากนี้ พระพุทธศาสนาได้แสดงถึงรูปแบบของการดำเนินชีวิตมนุษย์โดยนัยไว้เป็น 2 ลักษณะ ดังปรากฏในมงคลสูตร (ขุ.สุตต. 47/161-162 อ.) คือ

ก. อคาริยวินัย หมายถึง วิถีชีวิต หรือการดำเนินชีวิตแบบคฤหัสถ์ หรือชาวบ้าน

ข. อนาคาริยวินัย หมายถึง วิถีชีวิต หรือการดำเนินชีวิตแบบบรรพชิต หรือนักบวช

จากข้อมูลเบื้องต้นดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะวิจัยเรื่อง “ชีวิตในอุดมคติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา” เพื่อจะค้นหาแนวคิดเรื่องธรรมชาติชีวิตในคำสอนของพระพุทธศาสนา คืออะไร มีลักษณะและความเป็นไปอย่างไร ชีวิตในอุดมคติตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา คืออะไร มีลักษณะ วัตถุประสงค์ และเป้าหมายอย่างไร และหากมนุษย์ได้ปฏิบัติตามคำสอนดังกล่าวแล้ว จะมีลักษณะอย่างไร ซึ่งคาดว่าผลการวิจัยดังกล่าว จักเป็นประโยชน์ต่อการสร้างหรือกำหนดแนวทางชีวิตที่ได้อย่างถูกต้องและเป็นรูปแบบต่อไป อีกทั้งยังเป็นการรวบรวมคำสอนในคัมภีร์พระไตรปิฎกเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องดังกล่าว เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาอีกทางหนึ่งด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาแนวคิดชีวิตในอุดมคติตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนา ตลอดจนวิธีการดำเนินชีวิตตามอุดมคติดังกล่าว และเป้าหมายของชีวิตว่าเป็นอย่างไร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบแนวคิดเกี่ยวกับชีวิต ในอุดมคติตามหลักคำสอนพระพุทธศาสนา
2. เป็นการรวบรวมคำสอนหลัก ที่เกี่ยวกับชีวิตในอุดมคติของพระพุทธศาสนา
3. เป็นประโยชน์ต่อการนำคำสอนของพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเป็นรูปธรรมถูกต้องเหมาะสม

การตรวจเอกสาร

จากการตรวจสอบเอกสารงานวิจัยเบื้องต้นพบว่า การศึกษาเรื่องชีวิตในอุดมคติ ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานี้ยังไม่ปรากฏว่ามีผู้วิจัย งานวิจัยที่พบเป็นเพียงการนำอุดมการณ์สูงสุดของพระพุทธศาสนามาเทียบเคียงกับหลักคำสอนทางศาสนาหรือแนวคิดทางจริยศาสตร์อื่น ๆ เช่น นิพพานกับพรหมมัน เป็นต้น หรือเป็นการศึกษาในเฉพาะเรื่องของการดำเนินชีวิต เช่น สันโดษ พรหมจรรย์ ให้เห็นถึงประโยชน์สำหรับนำไปใช้ หรือเป็นการศึกษาถึงสภาวะในศักยภาพของมนุษย์ในการกระทำ (กรรม) ที่มีความเป็นอิสระสำหรับการดำเนินชีวิตพร้อมทั้งชี้ให้เห็นความรับผิดชอบในการกระทำนั้น ๆ งานวิจัยที่อ้างถึง ได้แก่ งานวิจัยของ

สมสกล (2535) เนื้อหาได้แสดงให้เห็นถึงแนวคิดพื้นฐานของศาสนาทั้งสองว่าเป็นกฎธรรมชาติ โดยของศาสนาฮินดูตั้งอยู่บนแนวคิดของพรหมมัน ขณะที่พุทธศาสนาดั้งอยู่บนทฤษฎีไตรลักษณ์การกลับคืนสู่ธรรมชาติที่แท้จริง หรืออุดมการณ์สูงสุดของฮินดู ซึ่งเป็นการได้กลับเข้าไปร่วมกับเอกภาพของพรหมมันในขณะที่พุทธศาสนาเป็นการกลับคืนสู่ภาวะความว่างเปล่าเป็นภาวะแห่งการหลุดพ้นจากการยึดถือในอัตตา

พระประหยัด (2540) เนื้อหาได้วิเคราะห์คำสอนเรื่องพรหมจรรย์ในพุทธศาสนาในความหมายที่เหมาะสมกับคฤหัสถ์ เน้นการฝึกตนด้านความประพฤติทางกาย วาจา ใจ จนถึงสภาวะจิตหลุดพ้น โดยมีบทสรุปก็คือพรหมจรรย์ที่หมายถึง เมตตา ที่เป็นหลักปฏิบัติเพื่อสร้างเสริมประโยชน์สุขแก่เพื่อนมนุษย์

พระมหาจรัญ วิจารณ์เมธี (นิลพันธุ์) (2541) เนื้อหาเป็นการแสดงให้เห็นถึงความหมายที่แท้จริงของสันโดษ เพื่อไปปรับเข้าใช้ในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแก้ปัญหาชีวิตในแง่เศรษฐกิจที่มีสาเหตุมาจากการขาดความรู้ความเข้าใจในชีวิต ร่างกาย และจิตใจของตนมุ่งเน้นการแก้ปัญหาจากภายในมาหาภายนอก

สุทัศน์ (2542) เนื้อหาได้แสดงให้เห็นว่าพุทธปรัชญาเห็นพ้องกับลัทธิเจตจำนงเสรี มนุษย์มีพลังอำนาจจะเลือกและควบคุมการกระทำต่าง ๆ ของตนภายในข้อจำกัดบางอย่างได้ หลักคำสอนเกี่ยวกับกรรมและการรับผลของกรรม

พระมหาไพบรุษ (2543) เนื้อหาได้พิจารณาประเด็นพุทธจริยศาสตร์เป็น 2 ระดับ คือ ระดับโลกียะ และโลกุตระ และเทียบเคียงกับแนวคิดทางตะวันตกเกี่ยวกับ อัตนิยม (จุดมุ่งหมายของการทำเฉพาะตนเอง และพวกพ้อง) ผลการวิจัยสรุปว่าในระดับโลกียะดูเหมือนจะเป็นอัตนิยม แต่ไม่เป็น ในขณะที่ระดับโลกุตระไม่อาจจัดได้ว่าเป็นอัตนิยม

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยจากเอกสาร (Documentary research) การวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive research) และการวิจัยเชิงวิเคราะห์ (Analytical research)

เอกสารที่นำมาประกอบการศึกษาวิจัยมีอยู่ 2 แหล่งคือ (1) เอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก พร้อมทั้งอรรถกถา แปลฉบับมหามกุฏราชวิทยาลัย (2) เอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ ตำรา เอกสาร และงานเขียนของนักวิชาการและนักการศาสนา เช่นเรื่องพระพุทธรูปจากพระโอรสของ ศ.แสง จันทร์งาม 45 พรรษาของพระพุทธเจ้า พระนิพนธ์ของสมเด็จพระญาณสังวร เป็นต้น

นิยามศัพท์

ชีวิต หมายถึง ชีวิตมนุษย์นับแต่เกิดจนตาย

ธรรมชาติ หมายถึง กระบวนการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ดับไป ซึ่งเป็นไปตามกระบวนการของสิ่งนั้น ๆ เอง ตรงกับคำในพระพุทธพจน์ว่า ยถาภูตํ และธรรมตา

ธรรมชาติชีวิต หมายถึง องค์ประกอบและลักษณะของชีวิตที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป ตามกระบวนการของมันเอง

ปัญญาชีวิต หมายถึง ชีวิตที่ดำเนินไปอย่างมีเหตุผลและสอดคล้องกับความเป็นจริง

ชีวิตที่สมบูรณ์ หมายถึง ชีวิตที่มีความสุข ประกอบด้วย 3 ลักษณะคือ กามสุข ฌานสุข และนิพพานสุข หรือกล่าวโดยสรุปคือ กามสุข เนกขัมมสุข

ชีวิตในอุดมคติ หมายถึง ชีวิตที่ดำเนินไปตามแนวทางที่ถูกต้องและบรรลุเป้าหมายสูงสุด
ของชีวิตในระดับนั้น ๆ ตามหลักคำสอนในพระพุทธศาสนา

พระพุทธศาสนา หมายถึง พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท

เถรวาท หมายถึง วาทะหรือลัทธิของพระเถระในพระพุทธศาสนา ซึ่งถือตามคติ
ที่พระอรหันต์สาวกได้สังคายนารธรรมวินัยวางเป็นแบบแผนไว้ เมื่อครั้งปฐมสังคายนา ได้แก่
พระพุทธศาสนาอย่างที่นับถือในหลาย ๆ ประเทศ เช่น ลังกา ไทย พม่า ลาว กัมพูชา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

